

טעימת גוי וטעימת ישראל נאמנותם ותנאי ההסתמכות עליהם איתן וייסמן

תוכן עניינים:

הקדמה

חלק א'

פרק א' - איזה גוי נאמן בטעימה?
פרק ב' - כיצד ניתן לסמוך על גוי מסל"ת בטעימה?
פרק ג' - מתי ניתן או צריך לסמוך על טעימת גוי?

חלק ב'

פרק ד' - תנאי טעימת גוי והשלכותיהם על תנאי טעימת ישראל
פרק ה' - האם סומכים בזה"ז על טעימת ישראל?

סיכום

טעימת גוי וטעימת ישראל נאמנותם ותנאי ההסתמכות עליהם

הקדמה:

נתעוררתי לדיון זה בעקבות שאלה שנשאלה בבית מדרשינו. ישנה מחלוקת בין המחבר לרמ"א בנוגע לדין נ"ט בר נ"ט. כלומר, מאכל סתמי שמתבשל בכלי בשרי בן יומו, האם מותר לאכול מאכל זה ביחד עם גבינה. המחבר פסק שמותר לאכול מאכל זה עם גבינה, והרמ"א פסק שאסור לאכול מאכל זה עם גבינה, אך מותר לאוכלו מיד לאחר גבינה¹. והנה בסעודה שלישית בישיבתנו, מוגשים בורקסים פרווה שמתבשלים בתוך תבנית בשרית בת יומה. יוצא, כי על פי פסק הרמ"א, לאשכנזים אסור לאוכלם ביחד עם גבינה. השאלה שנתעוררה היא: האם סומכים על טעימת ישראל שיטעם את הבורקס, והיה אם לא ירגיש טעם בשר בבורקס, יהיה מותר גם לאשכנזים לאוכלו ביחד עם גבינה?²

במשנה במס' חולין דף צ"ו ע"ב מובא: "ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם הרי זו אסורה".
ובגמ' שם:

"אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה בה קולף
ואוכל עד שמגיע לגיד. איני? והאמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו
אסור לאכול אפילו מראש אוזונו? שאני חלב דמפפעפ. ובחלב
אסור? והאמר רבה בר בר חנה עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן

¹ מכיוון שדין זה הוא לא נושא המאמר לא הרחיב בנושא זה.

² ישנה מחלוקת בנושא זה בין הפרי"ח לכנפי יונה. הפרי"ח (סי' צה', ס"ק ג') מסביר שסוגיית נ"ט בר נ"ט דנה במקרה שיש טעם בשר במאכל, ובכל אופן יש מתירים לאכול את מאכל זה ביחד עם גבינה, כי זה טעם קלוש. לפי שיטתו, הרמ"א אסור דווקא בכה"ג, אך אם אין טעם, גם הרמ"א יתיר. ואילו הכנפי יונה (מובא בדרכי תשובה סי' צה', ס"ק ה') טוען, שכשיש טעם בשר גם המחבר אסור לאכול את המאכל ביחד עם גבינה, והמחלוקת היא דווקא שאין שום טעם. לפי שיטתו, הרמ"א אסור בכל מקרה, גם שאין טעם. ממילא שאלתינו שייכת רק לפי הסבר הפרי"ח ולא לפי הסבר הכנפי יונה, שלשיטתו לא תעזור טעימה בכל מקרה, כי גם שאין שום טעם הרמ"א אסור.

"מכרמי שומרון"

בכנישתא דמעון בגדי שצלאו בחלבו ואתו ושיילוה לרבי יוחנן ואמר קולף ואוכל עד שמגיע לחלבו? ההוא כחוש הוה. רב הונא בר יהודה אמר: כוליא בחלבה הוה ושריא. רבין בר רב אדא אמר: כילכית באילפס הוה ואתו ושיילוה לרבי יוחנן ואמר להו **ליטעמיה קפילא ארמאה**. אמר רבא: מריש הוה קא קשיא לי הא דתניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם. תרומה - לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם בשלמא תרומה טעים לה כהן אלא בשר בחלב מאן טעים ליה? השתא דאמר רבי יוחנן סמכינן אקפילא ארמאה הכא נמי **סמכינן אקפילא ארמאה**. דאמר רבא: אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים. הלכך מבשא"מ **דהיתרא בטעמא. דאיסורא בקפילא**. ומב"מ דליכא למיקם אטעמא א"נ מבשא"מ וליכא קפילא בששים".

מפורש בגמ' שישנם מצבים שאפשר לסמוך בהם על טעימת קפילא ארמאה³ (בכלליות, במצבים של "איסורא" שיהודי לא יכול לטועמם שמא יטעם איסור), ומצבים שאפשר לסמוך בהם על טעימת כהן (בכלליות, במצבים של "היתרא").

מאמר זה יעסוק בשני חלקים עקריים:

(א) טעימת גוי.

השאלות הנידונות הן: 1] האם סומכים על טעימת קפילא ארמאה בכל מצב או שמא יש הגבלות כלשהן בדבר? 2] האם אפשר לסמוך גם על גוי רגיל ולא דווקא קפילא? 3] האם צריך שהגוי יהיה מסל"ת? (ב) טעימת ישראל.

השאלות הנידונות הן: 1] האם סמכינן תמיד על כל ישראל או שמא צריך שהישראל יהיה אומן בדבר? 2] האם, בזמן הזה, סמכינן על ישראל לכתחילה, בדיעבד, או שבכלל לא סמכינן על טעימת ישראל?

מן הראוי לציין שמאמר זה עוסק אך ורק בנאמנות גוי וישראל בנוגע לטעימות ולא בשאר דברים, שגם בהם יש התייחסות לנאמנות גוי ונאמנות ישראל.

³ שפירושו על פי הערוך (ערך "קפלי") - מבשל ובריטבי"א (בחיידושו, חולין, צז' ע"א) מרחיב קצת ומסביר, שפירושו "נחתום אינו יהודי שהוא בקי בטעמים"

"מכרמי שומרון"

מסל"ית. ומסיים שיש לחוש לדבריהם. וכך פוסק בשו"ת הרשב"א⁵. אפשר להסביר שגם לדעה זו "טעמא" הוא טעם הנרגש לכל בני"א אלא שקפילא מרגיש יותר בקלות בטעמים וגם ידקדק יותר, כדי שלא יפסיד אומנותו. וצריך שיהיה גם מסל"ית כי גם בקפילא חוששים שישקר, וכך מביא בבית אברהם⁶ את האפשרות להסבר זה. אולם ההסבר המקובל לשיטה זו הוא שצריך דווקא קפילא, כי סתם אדם לא יכול להבחין בטעמים.⁷ אמנם גם בקפילא חיישינן שישקר, והעובדה שהוא קפילא לא מעלה ולא מורידה לעניין נאמנותו, לכן צריך שיהיה גם מסל"ית וכן מכריע בבית אברהם⁸ שכך עיקר להסבר שיטה זו.

כנגד הוכחות הרשב"א לדעה הראשונה ניתן להשיב:

1. היה פשוט וברור לגמי שצריך דווקא אומן, ולכן כתבה רק כהן. ולגבי הגוי נקטה בלשון "קפילא", מכיון שנקטה את לשונו של ר' יוחנן.
2. הגמי חלקה בין טעמא לקפילא, מפני שמוכיחים מכאן שני עניינים שונים. (א) מהכהן מוכיחים שסומכים על טעימה, ולכן לדבר זה קוראים "טעמא", וכמובן שצריך טעימת כהן אומן. (ב) אך מקפילא לא מוכיחים שאפשר להעיד על טעם, אלא שקפילא גוי בכלל נאמן לומר על טעם, האם קיים או לא, ולכן לדבר זה קוראים "קפילא".

ויותר מכך. מעצם הוכחת הרשב"א, שכתוב רק כהן ולא כהן אומן, מוכיח בבית אברהם שצריך קפילא משום המיומנות ולא משום הנאמנות. כי אם זה משום הנאמנות, מדוע שיהיה כתוב כהן אומן, הרי כהן נאמן? והסיבה שהגמי לא כתבה במפורש שצריך שיהיה מסל"ית, כי היה ברור לגמי שא"א להאמין לגוי "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר"⁹. אמנם בתה"ב הקצר¹⁰ הביא את שתי הדעות שהובאו בארוך באותו סדר,

⁵ חלק א', סי' תצ"ו

⁶ סי' צ"ח, סק' ג', ד"ה "החמישית"

⁷ וחנ"מ בין הסבר זה להסבר הקודם הוא ביחס לטעימת ישראל. וראה בפרק ד' שם נדון בשאלה זו בפני"ע.

⁸ שם

⁹ תהילים קמ"ד, ח'

¹⁰ עמ' 22

ולא כותב שיש לחוש לדברי המתמירים. וכך כותב בחידושו¹¹, שקפילא נאמן בלי מסל"ת.

וכן במשמרת הבית¹² עונה לרא"ה, ששואל עליו, מדוע בקפילא צריך גם מסל"ת, שאכן הוא סובר שמדינא לא צריך מסל"ת בקפילא, ורק רצה לחוש לדברי המתמירים.

שיטת רש"י: ז"ל בד"ה "לטעמיה קפילא"¹³ - "נחתום עכו"ם. ואשמוענן דמותר לסמוך עליו לפי תומו ולא יודיעוהו שצריכין לו לדבר איסור והיתר". מפשט דבריו משמע שמצריך שני תנאים: דווקא קפילא ושיהיה אומן. וכך הבינו בו הרשב"א בחידושו¹⁴ וכן אחרונים¹⁵. כלומר שיטת רש"י היא בעצם שיטת ה"יש מחמירים" המובאת לעיל ברשב"א, וראה שם את ההסבר לשיטה זו.

שיטת התוס'¹⁶, **רא"ה**¹⁷, **המאירי**¹⁸, **ריטב"א**¹⁹, **ר"ן**²⁰: מצריכים שיהיה דווקא קפילא, כמו שנקטה הגמ', והוא נאמן גם ללא מסל"ת, כי חזקה שלא ישקר כדי שלא יפסיד אומנותו (ואולי עדיף שלא יהיה מסל"ת כדי שיחשוש לשקר). אך על גוי סתם לא סומכים אפילו במסל"ת, כי גוי מסל"ת נאמן רק בעדות אשה כפי שמופיע בגמ' בב"ק²¹ (וראה על זה פרק בפני"ע).

שיטת הרא"ש²²: מפרש שקפילא ארמאה הכוונה לנחתום גוי. וכותב שצריך

¹¹ חולין, צז ע"א, ד"ה "אמור רבן בטעמא"

¹² עמי טז ע"א, ד"ה "אמר הכותב"

¹³ צז ע"א

¹⁴ שם, ד"ה "ואמור רבן בששים"

¹⁵ לדוג' בבית אברהם, סי' צח, סק' ג', ד"ה "הששית"

¹⁶ צז ע"א, ד"ה "סמכין אקפילא"

¹⁷ בדק הבית, טז ע"א, ד"ה "ולענין קפילא". הרא"ה שם טוען שמסל"ת בגוי לא מעלה ולא מוריד באיסורין. וכך מבין הבי"ב בסמ"ג בסי' סט' סעי' י'. שם מובא הסמ"ג (לאוון קל"ז) שכותב שגוי לא נאמן באיסורים במסל"ת (חוץ מעדות אשה) וכן משמע מהשי"ך (סק' ב'), ט"ז (סק' ב') וגר"א (סק' ב') שמתרצים כיצד פה מאמינים לגוי מסל"ת.

¹⁸ פרק ז', עמי שני"ב. וכנגד ההוכחה שנאמר רק כהן ולא כהן קפילא, עונה המאירי, שכהן דרכו להתעסק עם תרומות והוא נחשב לאומן בדבר. אמנם ביחס למסל"ת לא מכריע.

¹⁹ בחידושים, צז ע"א, ד"ה "סמכין אקפילא"

²⁰ דף לד' ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה "ומדאמרינן סמכין אקפילא..."

²¹ קי"ד ע"ב

²² פרק ז', סי' כה'

"מכרמי שומרון"

שיהיה מסל"ת. ובטור²³, לאחר שמביא את דעה א' ברשב"א, שצריך או קפילא בלי מסל"ת או גוי רגיל ומסל"ת, ואת דעה ב' שצריך דווקא קפילא ומסל"ת, כותב: "וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל, שצריך שלא ידע שסומכים עליו בענין איסור והיתר."

הבנת הבי"ד²⁴: צריך דווקא מסל"ת, אך אין הכרע בדבריו, האם צריך דווקא קפילא או שגם בגוי רגיל סמכין במסל"ת (ייתכן שמוציא זאת מהרא"ש שכותב: "ושמעין מינה דמותרים לסמוך עליו לפי תומו", ולא כותב שגם שמעין מינה שצריך שיהיה דווקא קפילא. ומה שכתב שקפילא פירושו נחתום גוי זה לאו דווקא. וכן מדברי הטור שכותב בדברי אביו הרא"ש רק את הצורך במסל"ת ולא מתייחס לצורך בקפילא).

הבנת תה"ד²⁵, הדר"ש²⁶ ועוד²⁷: הרא"ש פוסק כרש"י שצריך דווקא קפילא (כפי שמפרש שקפילא הכוונה לנחתום גוי) ומסל"ת. והדר"ש מביא שתי הוכחות לדבר:

1. הטור מביא את דברי הרשב"א אך לא מסיים כמותו שיש לחוש לדברי המחמירים מפני שמסתמך על פסיקת אביו הרא"ש שמביאו מיד אח"כ שמצריך גם קפילא וגם מסל"ת. (ואולי אפשר לדחות ולומר שהטור העתיק מתה"ב הקצר שם הרשב"א לא סיים שיש לחוש לדברי המתמירים).
 2. התוס' כתבו במפורש שצריך קפילא. ואם הרא"ש לא כותב במפורש שהוא חולק עליהם סימן שמסכים להם.
- והמנ"כ²⁸ מוכיח את דעה זו ברא"ש מקיצור פסקי הרא"ש²⁹, שם כותב הטור שבמבשאי"מ דאיסורא טועם קפילא וצריך שיהיה מסל"ת. ומפה מוכיח שכך הבין הטור ברא"ש.

²³ ס"י צח', סעי' א'

²⁴ ס"י צח', עמ' ב', ד"ה "והרא"ש כתב"

²⁵ ס"י עט'

²⁶ ס"י צח', ס"ק ה'

²⁷ פרישה, ס"י צח' ס"ק ח', ט"ז, ס"י צח', ס"ק ב', כנה"ג, בהגב"י, ס"י צח', אות ו', שו"ג, ס"י צח', ס"ק ג' ובמנ"כ, ספר התערובות, חלק א', פרק ז', עמ' קפ'

²⁸ שם

²⁹ פרק ז', ס"י כה'

שיטת הרמב"ם³⁰: "ומי יטעום את התערובת... ואם היה בב"ח או יי"נ... טועם אותן הגוי וסומכין על פיו". משמע מדבריו שכל גוי נאמן (כי לא כותב שצריך קפילא), ואפילו בלי מסל"ת (כי לא מזכיר שצריך שיהיה מסל"ת). וכן מהלשון "סומכין על פיו" קצת משמע, שאפילו שידוע שסומכים עליו ואינו מסל"ת - נאמן. ומסביר הבי"ל³¹ בדברי הרמב"ם, שמה שכתבה הגמ' "קפילא" זה לאו דווקא, אלא אורחא דמילתא נקט או שכל אדם שעושה את פעולת הטעימה נקרא קפילא. וזה שלא צריך מסל"ת זה מכיוון שלא מובא בגמ' בשום מקום שצריך שיהיה מסל"ת. והמנ"כ³² רוצה לומר, שסברת הרמב"ם היא: שמכיון שהדבר עומד לבדיקה על-ידי זה שאנו נאכל (ברגע שהגוי יאמר שאין בתערובת טעם איסור), לכן גם בגוי רגיל סמכין שלא ישקר אפילו בלי מסל"ת.

וכל זה לפי הבנת הבי"ל ברמב"ם. אמנם ראיתי בבית אברהם³³, המסביר את שיטת הרמב"ם כפי שיטת התוס' והר"ן לעיל, שצריך דווקא קפילא ולא מסל"ת. ועיין שם שמוכיח זאת.

שיטת ספר התרומה³⁴, **האגור**³⁵ **ועוד**³⁶: אין לסמוך על טעימת גוי ואפילו שיהיה קפילא ומסל"ת. וכך כותב בסה"ת:

"... אם כן טוב לנו שלא לסמוך על קפילא עכו"ם שינסה אם יש טעם איסור בהיתר אלא לשער בששים." ובאגור: "לא ראיתי ולא שמעתי נוהגין בשום מדינה שיהיו מטעימין האיסור קפילא ארמאה... והכל נוהגים לשער בששים ולכן לא אכתוב

³⁰ ה"ל מאכלות אסורות, פרק טו', ה"ל כ"ט-ל'

³¹ ס"י צח', עמ' ב', ד"ה "ומדברי הרמב"ם"

³² ספר התערובות, חלק א', פרק ז', עמ' קפ"ב

³³ ס"י צח', ס"ק ג', ד"ה "הראשונה" ובהגהות שם כותב שכך כתב בספר מעין גנים (ולא מצאתי זאת!)

³⁴ פרק גיה"נ, ס"י מח', ד"ה "הלכך נהגו העולם"

³⁵ ס"י א' רסג'

³⁶ שו"ת מהר"ם מפדוואה, ס"י ע"ט. ושם מסיים: "מ"מ חלילה לי לגדף איזה מורה אשר יורה לקולא בזה מאחר שיש לו על מי שיסמוך ולא נמצא חולק עליהן בדברי הפוסקים בהדיא". וכן הרדב"ז, על הרמב"ם בה"ל מאכליא, פרק טו', ה"ל ל'.

"מכרמי שומרון"

המחלוקת שיש בנאמנות של קפילא ארמאה... " וכדאי לצטט את דברי הרדב"ז³⁷ שיוצא בחריפות נגד האמון בטעימת גוי וזה לשונו: "ואני לא ראיתי בזמני זה לסמוך אקפילא אפילו מסל"ת אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר.."

סיכום השיטות :

רש"י, "יש מחמירים" ברשב"א, רא"ש בהבנת תה"ד ועוד - צריך דווקא קפילא שמסל"ת.

**דעה א' ברשב"א - קפילא נאמן בלי מסל"ת
גוי רגיל נאמן גם כן, אך דווקא במסל"ת**

תוס', רא"ה, המאירי, ריטב"א, ר"ן - צריך דווקא קפילא ונאמן גם ללא מסל"ת.

רא"ש בהבנת תב"י - צריך דווקא מסל"ת, ואין הכרע האם צריך דווקא קפילא.

רמב"ם - כל גוי נאמן ואפילו בלי מסל"ת

סה"ת, האגור, מהר"ם מפדוואה, רדב"ז - שום גוי לא נאמן אפילו שמסל"ת

פסיקת ההלכה :

מהטור³⁸ משמע, כי פסק כאביו הרא"ש. (ובהבנת הרא"ש, כאמור לעיל, יש מחלוקת)

בב"י³⁹ פוסק :

"ונראה לי שמאחר והרמב"ם מקל בדבר, יש לסמוך על סברת התוס' והרשב"א והר"ן דלא מצרכי בקפילא שיהא מסל"ת ובנוכחי דלאו קפילא סמכינן ארמב"ם והרשב"א דשרו ביה והרא"ש לא אשכנן דפליג. ומיהו נראה שצריך שיהיה מסל"ת

³⁷ ראה הערה 32

³⁸ סי' צח', סעי' א'

³⁹ שם, עמ' ב', סוף ד"ח "ומדברי הרמב"ם"

"טעימת גוי"

כיון דלאו קפילא הוא" כלומר קפילא נאמן בלי מסל"ת וגוי רגיל נאמן דווקא במסל"ת".
ובדר"מ⁴⁰ מביא להלכה את האגור.
השו"ע⁴¹ פוסק:

"איסור שנתערב בהיתר מבשא"מ כגון חלב שנתערב בבשר יטעמנו גוי...וצריך שלא ידע שסומכים עליו...".
כלומר, לשו"ע נאמן גם גוי רגיל בתנאי שיהיה מסל"ת. אך לא מביא את האפשרות שקפילא בלי מסל"ת יהיה נאמן.
ייתכן היה לומר שפסק עי-פי הרא"ש כפי הבנתו בבי"י, שזורש דווקא מסל"ת, ואין הכרע בדבריו, האם צריך שיהיה קפילא או לא. והשו"ע הכריע שלא צריך דווקא קפילא, וגם גוי רגיל נאמן במסל"ת, אך גם קפילא נאמן דווקא במסל"ת. וכך מבין בבית אברהם⁴² את פסק השו"ע, וכותב שצ"ל כי השו"ע חזר בו מהכרעתו בבי"י.
וכך פוסק הישי"ש שכותב בסי' ל"א וז"ל:

"והאידינא ליכא דין קפילא למיסמך עליה ולהתיר בפחות מששים כי לא בקיאינן כמו שהיה מקודם... ובסי' ל"ג מרחיב ומבאר את פסיקתו "ומ"מ נראה אם הוא מסל"ת אפילו הוא סתם גוי מהימן בין להחמיר בין להקל שהרי אינו אלא גילוי מילתא בלחוד וכה"ג סמכינן אפילו האידינא עליו. אבל אם אינו מסל"ת אפילו אקפילא לא סמכינן האידינא כדפי לעיל סי' ל"א".

וועליו מקשה בבית אברהם⁴³ שלפי שיטתו בסי' ל"א שלא סמכינן אקפילא משום שהיום לא בקיאים, אי"כ כיצד הוא נאמן ברגע שהוא מסל"ת, וכי זה הופך אותו לבקי?.

אך התפיסה המקובלת יותר בהבנת השו"ע היא שפסק כדעה הראשונה ברשב"א וכפי שפסק בבי"י. כלומר, גוי רגיל נאמן בתנאי שיהיה מסל"ת וקפילא נאמן גם בלי מסל"ת. ובשו"ע כתב רק אפשרות אחת לנאמנות - גוי רגיל ומסל"ת, אך ה"ה לקפילא בלי מסל"ת. וכך כותבים הש"ך⁴⁴ והגר"א⁴⁵.

⁴⁰ שם, ס"ק א'

⁴¹ שם, סעי' א'

⁴² שם, ס"ק ד', ד"ה "וצריך"

⁴³ שם, ס"ק ו', ד"ה "ובעיקר הדבר"

⁴⁴ שם, ס"ק ב'

⁴⁵ שם, שם

"מכרמי שומרון"

בפרי"ת⁴⁶ פוסק שאפשר לסמוך על טעימת גוי אך דווקא בקפילא ומסל"ת. הרמ"א⁴⁷ חולק על השו"ע על-פי שיטתו בדר"מ, ופוסק "ואין נוהגים עכשיו לסמוך אגוי ומשערין הכל בששים". וכך גם פסק הרמ"א בתו"ח⁴⁸, שמביא את דברי האגור, וכותב "וכן ראיתי רבותי נוהגין ולכן לא הארכתי בחילוקי דינין".

וכך פוסקים השו"ע⁴⁹, הט"ז⁵⁰, גליון מהרש"א⁵¹, הפמ"ג⁵² (ומדגיש שאפילו שיהיה קפילא ואומן לא סומכים על טעימתו), המנ"כ⁵³, החכ"א⁵⁴ וערוה"ש⁵⁵. וכך פוסקים רבים מפוסקי הספרדים: הכנה"ג⁵⁶, הפרי חדש⁵⁷, הזבחי צדק⁵⁸, כף החיים⁵⁹, הבא"ח⁶⁰ והשו"ג⁶¹.

הרב יצחק יוסף בספרו "איסור והיתר"⁶² פוסק בשם אביו הגרעו"י, ש"מעיקר הדין סמכינן גם בזמן הזה על טעימת גוי, באופן שאינו יודע שאנו סומכים עליו לענין איסור והיתר". אך אם נעיין בדברי הרב עובדיה יוסף עצמו, המרחיב קצת בנושא, בשו"ת "יביע אומר"⁶³, נוכח לדעת שלא בכל מצב סמכינן על טעימת גוי בזמן הזה. הגרעו"י מביא בתחילה את פסק

⁴⁶ ס"י צב, ס"ק ג' וס"י צח, ס"ק ג'

⁴⁷ ס"י צח, ס"ע א' וכן בס"י צב, ס"ע א' שם כותב "ועיין לקמן ס"י צח דאין אנו נוהגין לסמוך אטעימת גוי ובעינן ששים בכל ענין" וכן שם, ס"ע ה'

⁴⁸ כלל פה, דין י"ט

⁴⁹ ס"י צח, ס"ק ב'

⁵⁰ ס"י צו, ס"ק ב' ועיי"ש במשב"ז

⁵¹ ס"י צח, ס"ק ח'

⁵² שם, ס"ק ה'

⁵³ ספר התערובות, חלק א', פרק ז', עמ' קפג. והטעם "משום שעכשיו מצויים הגויים יותר להטעות את ישראל ואפילו קפילא חיישינן שישקר".

⁵⁴ כלל נא, דין ו'

⁵⁵ ס"י צח, ס"ע כה'

⁵⁶ שם, בהגהות ב"י, אות טו'

⁵⁷ בס"י פז, ס"ק כט', על דברי המחבר בס"ע יא', "אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה, יש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת", מעיר הפרי"ח וז"ל: "המחבר אזיל לטעמיה דס"ל לקמן ר"ס צח' דהאידינא נמי סמכינן אטעימת עכו"ם. אבל לא נהגינן בהאי כדברי המחבר, אלא כהגה"ה לקמן דלעולם משערין בששים".

⁵⁸ שם, ס"ק ב' וס"ק ח' וז"ל: "לא נעריך על טעימת נוכרי שאנן בזה הדין ס"ל כמור"ם ז"ל שאין סומכים על טעימת נוכרי כלל". ומדגיש שלמרות שהשו"ע פסק כרמב"ם שגם מעל ששים בעי טעימת גוי, בזה מקילים לשער בששים כי לא סומכים על טעימת גוי. וכן בס"י צב' ס"ק ב' וס"ק ד'

⁵⁹ שם, ס"ק ב' וס"ק יא'

⁶⁰ פרשת קרח, אות א' וז"ל: "המנהג פשוט דאין לסמוך על גוי וכמ"ש מור"ם ז"ל וכן המנהג ברור פה עירנו בגדאד יע"א אלא משערין בששים..."

⁶¹ שם, אות ג' ובס"י צב' אות ג'

⁶² הל' תערובות, ס"ע ד' ושם בהערה ד'

⁶³ כרך ח', חלק יו"ד, ס"י י'

המחבר ואת פסיקת הרמ”א החולק עליו, וכן מביא את דעות כנה”ג, פר”ח, שו”ג, זבי”צ וכה”ח הסוברים כרמ”א. אח”כ כותב:

”ומכל מקום נלע”ד, שאם נתערב איסור בהיתר, וכנגד האיסור יש למשל פי חמישים, והאיסור כחוש, וקרוב לודאי שאין בתבשיל טעם איסור כלל, ויש הפסד מרובה בדבר, יכולים לסמוך בכה”ג על טעימת גוי, באופן שאינו יודע שסומכים עליו, אע”פ שהוא יודע ממנהגי ישראל. ואם יאמר שאין שום טעם של איסור, יכולים לסמוך על מרן שקבלנו הוראותיו ולהתיר התבשיל. ואפילו אין הפסד מרובה בדבר אם יש איזה צרוף להקל, יכולים לסמוך להקל על טעימת גוי”.

ראשית, צריך לשים לב שהגרעו”י מצריך, כדעת הישי”ש לעיל, דווקא מסל”ת, ואז סומכים גם על גוי רגיל ולא דווקא קפילא, אך לא סומכים על קפילא שאינו מסל”ת.

שנית, רואים שהגרעו”י לא סומך בכל מצב על טעימת גוי, אלא דווקא במקרה בו קרוב לוודאי שאין בתבשיל טעם איסור, ובתנאי שיש הפסד מרובה או שיש עוד סניף להקל בדבר.⁶⁴

פרק ב' - כיצד ניתן לסמוך על גוי מסל”ת בטעימה?

בגמ' מס' ב”ק⁶⁵ מובא: ”אמר רב אשי: אין מסל”ת כשר אלא לעדות אשה בלבד”. והגמ' שם מגיעה למסקנה, שהכוונה למילי דאורייתא (למעט שבויה שהקלו בה כי זה ספיקא בעלמא), אך במילי דרבנן מקילים וגוי מסל”ת נאמן.

א”כ, כיצד ראינו אצלינו בגמ' שאפשר לסמוך על טעימת גוי ומובא בחלק מהראשונים שהכוונה בגוי מסל”ת?

⁶⁴ ומוסיף שם הגרעו”י וכותב: ”והנה באיסור דרבנן כגון עוף חלב, ... אין אנו צריכים לטעימת גוי, ... כיון דקיי”ל (בס”י צ”ט ס”ו) איסור של דבריהם שגפול לתוך היתר, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו, ... ולכן גם אנו מורים ובאים להתיר ע”י ביטול בשישים. אבל באיסור תורה מין בשאינו מינו כל שקרוב לודאי שאין שם טעם איסור, יש לסמוך על טעימת גוי, שאינו יודע שסומכים עליו, ולהתיר, כי התורה חסה על ממונם של ישראל, ומעיקר הדין לכל הדעות יש לסמוך אקפילא ארמאה, אלא שלא נהגו לסמוך על טעימת קפילא בזה”ז, ובכה”ג שיש הפסד מרובה בדבר, כדאי הוא מרן שקבלנו הוראותיו, לסמוך עליו להקל, ע”י טעימת גוי. ולרווחא דמילתא לאחר שיאמר הגוי שאין בתבשיל שום טעם של איסור, יוסיפו עוד בתבשיל עד כדי שישים כנגד האיסור. ואע”פ שהיה איסור של תורה, כיון שהגוי אומר שאין שם טעם של האיסור, לא עדיף מאיסור של דבריהם שמותר להרבות עליו ולבטלו”

⁶⁵ קיד” ע”ב

"מכרמי שומרון"

כמובן שלרש"י ולרמב"ם⁶⁶ לא קשה מידי, כי הם סוברים שטע"כ מדרבנן ולכן ברור מדוע גוי מסל"ית נאמן. שאלה זו קשה למ"ד טע"כ מדאוריתא, כיצד נאמן גוי מסל"ית?

תה"ד⁶⁷ שואל שאלה זו על ר"ת והרשב"א. לר"ת עונה - הוא יעמיד שצריך דווקא קפילא והקפילא נאמן שלא ישקר כדי לא להפסיד אומנותו וצריך שיהיה גם מסל"ית רק מדין חומרא. (אמנם הש"ך⁶⁸ מקשה על הסבר זה. כי אם הוא מסל"ית ממילא לא שייך הטעם "שלא יפסיד אומנותו" כי לא יודע שסומכים עליו? והפמ"ג בשפ"ד⁶⁹ עונה שאפשר לשואלו לצורך דבר אחר. לדוג' לומר לו ששני בני"א המרו על זה. וכך הוא מסל"ית לענייננו וגם שייך הטעם - חזקה שלא ישקר כדי לא להפסיד אומנותו). ולרשב"א עונה - שהוא סובר טע"כ מדרבנן.

ולכאורה קשה. הרי הרשב"א כותב בפרוש⁷⁰ שטע"כ מדאוריתא! מתרץ הט"ז⁷¹: הרשב"א פסק בעיקר הדין להחמיר שטע"כ מדאוריתא, אך לענין מסל"ית מודה לרש"י ולרמב"ם שטע"כ מדרבנן, ולכן נאמן הגוי במסל"ית.

אך הש"ך⁷² לא מקבל את החילוק הזה, וגם מוכיח, מתה"ב הקצר, שלא ייתכן לומר שהרשב"א מסכים במצבים מסוימים לרש"י ולרמב"ם. שהרי שם סתם לגמרי כדעת ר"ת, ולא הזכיר את דעת רש"י ורמב"ם.

הט"ז עצמו⁷³ מתרץ שאלה זו כך: גוי מסל"ית לא נאמן בדברים שצריכים עדות, אך פה צריך רק גילוי דעת ובזה נאמן (וכן משמע מהרא"ה⁷⁴). בשו"ת הריב"ש⁷⁵ מביא שני תירוצים והם מובאים בש"ך⁷⁶.

תירוץ ראשון - גוי מסל"ית לא נאמן דווקא בדברים שכבר איתחזק איסורא אך בנידו"ד שעדיין לא איתחזק איסורא, כי לא יודעים אם יש טעם איסור, הוא כן נאמן. ואת תירוץ זה הש"ך דוחה.

תירוץ שני - גוי מסל"ית לא נאמן בדברים שאין אפשרות לבדוקם, אך פה

⁶⁶ אמנם ברמב"ם ראינו שלא מצריך שיהיה אפילו מסל"ית. ועיין בפמ"ג שפ"ד תחילת ס"ק ב'.

⁶⁷ ס"י ע"ט

⁶⁸ ס"י צח', סעי' ב'

⁶⁹ שם, שם

⁷⁰ ב"ד, ש"א, י"א ע"ב

⁷¹ ס"י צח', ס"ק ב'

⁷² ס"י צח', ס"ק ב'

⁷³ ראה הערה 71

⁷⁴ בדק הבית, ט"ז ע"א, ד"ה "ולענין קפילא"

⁷⁵ ס"י תלג'

⁷⁶ ראה הערה 72

שאפשר לבדוק ע"י טעימת קפילא אחר או ע"י אכילת ישראל שיאכל על-פיו, כן נאמן. וכן משמע מהרמב"ן⁷⁷ וכ"כ הגר"א⁷⁸ והפר"ח⁷⁹. הכרו"פ⁸⁰ מתרץ - טעימת גוי באה במקום טעימת ישראל שמא יטעם איסור. עצם הטעימה היא רק איסור דרבנן. לכן גם למ"ד טע"כ דאוריתא, הטעימה היא מדרבנן, ולצורך זה התירו לסמוך על גוי מסל"ת.

פרק ג' - מתי ניתן או צריך לסמוך על טעימת גוי?

כפי שראינו, ישנם דעות המתירות לסמוך על טעימת גוי בתנאים מסוימים. השאלה היא האם זו חובה להטעים את הגוי (גם שיש פי ששים בתערובת כנגד האיסור), או שזו רק אפשרות להקל ע"י טעימה (כשאין פי ששים בתערובת כנגד האיסור), והאם בכל מקרה אפשר לסמוך על טעימתו? גם בשאלה זו נחלקו הראשונים.

שיטת רש"י⁸¹: איסורים מתבטלים בששים "היכא דבדקניה ולא יהיב טעמא א"י ליכא למיקם אטעמא כגון מין במינו". כלומר, דין טעימת קפילא בא להחמיר ולחייב, גם כשיש פי ששים בתערובת כנגד האיסור, להטעים את הגוי. ורק אז, אם יאמר לנו שאין טעם איסור, התערובת מותרת (אמנם אם אין גוי בנמצא - מותר בששים). רש"י מוכיח זאת מהגמ' בצט"ע"א שם נאמר "...כיצד, גריסין שנתבשלו עם העדשים. אם יש בהם בנו"ט... אין בהם בנו"ט, בין שיש בהם להעלות במאה ואחד בין אין בהם להעלות במאה ואחד מותר. אין בהם להעלות במאה ואחד אלא במאי, לאו בששים? לא, במאה". כלומר, גם כשאין טעם, האיסור לא מתבטל בפחות מששים (ולדעה השניה בגמ' שם - במאה). לכן גם אם יטעם הקפילא, ויאמר שאין טעם, זה לא מועיל בפחות מששים. כך גם יסביר את המקרה של ה"כילכית באילפס", שר' יוחנן פסק "לטעמיה קפילא ארמאה", שמדובר שיש פי ששים בתערובת כנגד האיסור.

⁷⁷ ספר תורת האדם, שער שמועה וליקוט עצמות, עמ' רל"ט בהוצאת מוסד הרב קוק וז"ל: "ולענין שמועות מסתברא לן דשמיעה דעד ואפילו עד מפי עד, ואפילו ארמי מסל"ת, מתאבלין, דמילתא דעבידא לאיגלווי (ו)לא משקרי בה אינשי..."

⁷⁸ ס"י צח', ס"ק ב'

⁷⁹ ס"י צח', ס"ק ב'

⁸⁰ בפלטי, ס"י צח', ס"ק ב'

⁸¹ חולין צח' ע"א, ד"ה "בששים"

"מכרמי שומרון"

אמנם הרא"ש⁸² והר"ן⁸³ דוחים את רש"י, כי מלשון הגמ' "סמכינן אקפילא" משמע, שטעימת גוי באה להקל, בעוד שלשיטת רש"י טעימת הגוי באה רק להחמיר. הרא"ש מוכיח זאת מדברי הגמ' "אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים...ומב"מ דליכא למיקם אטעמא א"נ מבשא"מ **וליכא קפילא בששים**". משמע שרק כאשר אין קפילא אז משערים בששים, אך כשיש קפילא אפשר להתיר אפילו בפחות מששים.

שיטת התוס'⁸⁴, **המאירי**⁸⁵, **הרא"ש**⁸⁶: כאשר יש פי ששים בתערובת כנגד האיסור לא צריך טעימת קפילא. טעימת קפילא באה להקל, שגם כאשר אין פי ששים כנגד האיסור אפשר להטעים גוי, ואם יאמר שאין טעם איסור - התערובת מותרת. הם יכולים להסביר את המקרה של ה"כילכית באילפס" אפילו בפחות מששים. על הוכחת רש"י מהגמ' בצט"ע ע"א עונה הרא"ש ששם מדובר בלי טעימה ואז בטל רק בששים, כי קי"ל שבששים אין נתינת טעם. אך אה"נ, אם יטעם גוי או כהן ויאמר שאין טעם, אז גם בפחות מששים התערובת מותרת.

שיטת הרמב"ן⁸⁷, **הרשב"א**⁸⁸, **הר"ן**⁸⁹: כאשר יש רק טעם איסור בתערובת, סומכים על טעימת גוי גם בפחות מששים. אך כאשר ממשות האיסור נמצאת בתערובת, אין טעם בטעימת גוי. כי מעל ששים מותר גם בלי טעימת גוי (בניגוד לרש"י), ובפחות מששים לא סמכינן על טעימתו (בניגוד לתוס'). מהר"ן משמע שאפילו שקצת מהאיסור נמחה בתערובת ולא יודע בדיוק כמה, ג"כ נאמן הגוי בפחות מששים [ומה שאנו בדרי"כ משערים בכל האיסור אפילו שאנו מוציאים אותו ונשאר רק טעמו, זה מפני שאנו לא יודעים כמה מהאיסור נימוח ("פשיטא דבדידיה משערינן דאי במה דנפק מיניה מנא ידעינן"⁹⁰)], ופה שיש גוי שאומר לנו שאין טעם איסור, אנו סומכים עליו שמה שנמחה בתערובת התבטל]. הם יסבירו את הגמ' בצט"ע ע"א בממשות איסור,

⁸² פרק ז', סי' כטי

⁸³ שם, לדי' ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה 'יובגמי אמרינן'

⁸⁴ חולין, צט"ע ע"א, ד"ה 'אלא במא"י'

⁸⁵ פרק ז', עמ' שנאי

⁸⁶ ראה הערה 82

⁸⁷ בחידושינו, צז' ע"א, ד"ה 'ויראה ליי'

⁸⁸ תה"ב הארוך, ב"ד, ש"א, עמ' טז' ותה"ב הקצר, שם, שם, עמ' יא' ע"א וע"ב

⁸⁹ ראה הערה 83

⁹⁰ חולין, צז' ע"ב

"טעימת גוי"

ולכן לא עוזרת טעימת גוי בפחות מששים. את המקרה של ה"כילכית באילפס" הם יעמידו שיש רק טעם איסור בתערובת ומדובר בפחות מששים. כשיטה זו נראה שנוקט הריטב"א⁹¹, שמביא רק את דעת הרמב"ן.

שיטת הרמב"ם⁹²: הרמב"ם הוא דעת ביניים. מצד אחד מצריך תמיד להטעים את הגוי אפילו כשיש פי ששים כנגד האיסור (בזה דומה לרש"י), ומצד שני סומך על טעימת גוי אפילו כשאין פי ששים כנגד האיסור (ובזה דומה לתוס'). וכך מוכח מפסקיו. שלגבי מבשא"מ, בהל' א' - ו' לא כותב שיעורים לביטול ומצריך תמיד טעימה (של כהן או גוי, לפי המקרה) ובהל' כט' - ל' פוסק ג"כ בלשון סתמית, שצריך להטעים גוי וסומכין על פיו, ולא מחלק בין מעל ששים לבין מתחת לששים.

סיכום השיטות:

רש"י - תמיד צריך להטעים קפילא ובפחות מששים קפילא לא מועיל.

תוס', המאירי, רא"ש - קפילא מועיל אפילו בפחות מששים ומעל ששים לא צריך להטעים קפילא.

רמב"ן, רשב"א, ר"ן - כאשר יש בתערובת רק טעם איסור - סוברים כתוס' אך כאשר יש ממשות בתערובת לא צריך להטעים קפילא. (כי מעל ששים - בטל ובפחות מששים - לא מועיל)

רמב"ם - בכל מקרה צריך להטעים קפילא, ומועיל גם בפחות מששים.

הטור⁹³ פוסק כתוס' וכרא"ש.

השו"ע⁹⁴ פוסק:

"איסור שנתערב בהיתר מבשא"מ...יטעמנו גוי. אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום

⁹¹ שם, צז' ע"א, ד"ה "סמכין אקפילא"

⁹² הל' מאכל"א, פרק טו'

⁹³ סי' צח', עמ' ג'

⁹⁴ שם, סעי' א'

"מכרמי שומרון"

מותר...ואם אין שם גוי לטועמו משערינן בששים. וכן אם הוא מב"מ דליכא למיקם אטעמא משערים בששים".
הבנת הש"ך⁹⁵: השו"ע פסק כרמב"ם, כי סותם שצריך להטעים גוי והוא נאמן. ולא מחלק בין מעל ששים ובין מתחת לששים, בין שיש ממשות איסור בתערובת ובין שאין ממשות איסור בתערובת. לכן נראה שתמיד צריך להטעים גוי והוא תמיד נאמן אפילו בפחות מששים ואפילו שיש בתערובת ממשות איסור.

הבנת הגר"א⁹⁶: "ודברי השו"ע אין בהם הכרע שהוא כדברי הגמ' דלא כש"ך וע"ל סי' ק' ס"ב". כלומר, מדברי השו"ע הללו אי"א להוכיח על שיטתו, כי בסה"כ נקט כלשון הגמ'. אך מסי' ק' סע' ב', שם פוסק שבריה, שמכירה והוציאה צריך פי ששים כנגדה והתערובת מותרת. משמע שלא פוסק כרמב"ם ורש"י, כי לא מצריך טעימת גוי ומסתפק בששים (אמנם לא ברור אם פסק כתוסי' ושות' או כרמב"ן ושות').

במקרה שיש פי ששים כנגד האיסור, ובכל זאת טעם הגוי ואמר שיש טעם איסור בתערובת, בזה כו"ע⁹⁷ מודים שהתערובת אסורה, כי טעם אינו בטל.

פרק ד' - תנאי טעימת גוי והשלכותיהם על תנאי טעימת ישראל

כאמור לעיל, יש הסומכים על טעימת גוי ויש שאינם סומכים. אף בסומכים ראינו כי הדעות חלוקות. יש המצריכים שתי תנאים, גם קפילא וגם מסל"ת, ויש המסתפקים בתנאי אחד. דווקא קפילא או דווקא מסל"ת.
דבר ברור הוא שיש השלכות לדעות אלו ביחס לטעימת ישראל והתנאים לכך.
ראינו כבר שתה"ד⁹⁸ מבין ברא"ש, שצריך שתי תנאים: קפילא ומסל"ת.

⁹⁵ שם, ס"ק ד' וכן בפמ"ג, שפ"ד, שם, שם וכן במנ"כ, ספר התערובות, חלק א', פרק ז', עמ' קפג

⁹⁶ שם, ס"ק ז'

⁹⁷ לדוג' רש"י (בצח' ע"א, ד"ה "בששים"), רמב"ן (בחידושו, צז' ע"א, ד"ה "והיינו מתניתין"), רשב"א (תה"ב הארוך, ב"ד, ש"א, טז' ע"א), ר"ן (פרק ז', לז' ע"א מדפי הר"י, ד"ה "ומין במינו")

⁹⁸ סי' עט'

"טעימת גוי"

הקפילא נדרש לצורך הנאמנות, כי חזקה שלא ישקר כדי לא להפסיד אומנותו, ובנוסף הצריכו חז"ל שיהיה מסל"ת - מדין חומרא. אך הש"ך⁹⁹ (בשם מחותנו בעל שו"ת "עבודת הגרשוני") שואל עליו שתי שאלות:

1. ברגע שהוא מסל"ת ממילא לא שייך הטעם "חזקה שלא ישקר כדי לא להפסיד אומנותו", כי לא יודע שבדקים אותו. (על כך עונה הפמ"ג¹⁰⁰ שהדבר ייתכן, אם שואלים אותו לנושא אחר, וכך הוא יודע שסומכים עליו והוא גם מסל"ת לעניינו).

2. אם עיקר התנאי הוא הקפילא ותנאי המסל"ת הוא רק מדין חומרא, מניין לחז"ל שצריך גם מסל"ת, הרי זה לא הובא בגמ'?

לכן טוען הש"ך, שדווקא תנאי המסל"ת הוא הנדרש לשם הנאמנות, כי גם בקפילא חיישין שישקר. וחז"ל הצריכו שיהיה גם קפילא לא לדין נאמנות, אלא פשוט כדי שיהיה בקי להבחין בטעמים. לפי זה יוצא שגם בישראל שטועם, שאנו כמובן סומכים עליו שלא ישקר, צריך שיהיה אומן בדבר, כדי שיוכל להבחין בטעמים.

ובמנ"כ¹⁰¹ מסכם זאת בצורה יפה. ישנם ב' טעמים מדוע הצריכו חז"ל שהטועם יהיה קפילא, ויש נ"מ בין הטעמים.

טעם א': מכיון שקפילא בקי בטעמים ובהרגשים, כי הוא אומן בדבר, והוא מרגיש גם טעם מועט. אך סתם בנ"א לא מסוגלים להרגיש בטעמים דקים ולא יכולים להסתמך עליהם בטעימות. כלומר, קפילא נדרש מצד המיומנות.

טעם ב': מכיון שקפילא הוא אומן בדבר וזה מקצועו, ודאי יפחד לשקר כדי לא להפסיד את אומנותו. אך בסתם גוי חוששים שישקר. כלומר, קפילא נדרש מצד הנאמנות.

והנ"מ בין הטעמים:

הסבר א' – מצד מיומנות	הסבר ב' – מצד נאמנות
-----------------------	----------------------

⁹⁹ סי' צח', ס"ק ב' וכן מובא בחידושי רע"א, שם, ס"ק א'

¹⁰⁰ שם, ס"ק ב'

¹⁰¹ ספר התערבות, חלק א', פרק ז', עמ' קעט"קפי

"מכרמי שומרון"

1	צריך דווקא קפילא ולא מועיל סתם גוי אפילו שיהיה מסל"ית	גם גוי רגיל מסל"ית נאמן כי במסל"ית לא חיישין שישקר, מפני שלא יודע ששואלים אותו לענין או"ה
2	גם קפילא צריך שיהיה מסל"ית (כי הטעם לקפילא הוא לא משום נאמנות, ועדיין חוששים שגם קפילא ישקר)	קפילא לא בעי מסל"ית כי לא חוששים שישקר כדי לא להפסיד אומנותו
3	גם ישראל שטועם צריך שיהיה אומן בדבר, כדי שיוכל להרגיש בטעמים דקים	ישראל שטועם לא צריך שיהיה אומן בדבר כי הוא נאמן שלא ישקר

ניתן לסכם ולומר שלפי רוב שיטות הראשונים שראינו - אלה שסומכים על קפילא בלי מסל"ית ועל גוי רגיל שמסל"ית¹⁰², אלה שמצריכים דווקא מסל"ית¹⁰³ ואלה שמצריכים דווקא קפילא¹⁰⁴ - הסיבה לתנאים אלו היא משום נאמנות. לכן בטעימת ישראל מאמינים לכל יהודי ולא צריך שיהיה אומן בדבר. כל שכן לרמב"ם שאפילו בטעימת גוי לא מצריך קפילא ולא מסל"ית, שבטעימת ישראל לא צריך שיהיה אומן בדבר.

אולם לפי שיטת רש"י וה"יש מחמירים" ברשב"א, שמצריכים גם קפילא וגם מסל"ית, חייבים לומר שהקפילא נדרש משום מיומנות, והמסל"ית נדרש משום נאמנות. לכן גם בטעימת ישראל צריך להטעים לאומן, כדי שיהיה בקי בהרגשת טעמים. (אא"כ נסביר ב"יש מחמירים" ברשב"א כפי שרצה להסביר בתחילה בבית אברהם, שבאמת גם לשיטתם טעם שלא נרגש לכל בני"א לא הוי טעם והצריכו קפילא כי הוא מרגיש יותר בקלות בטעמים, וגם ידקדק יותר כדי לא להפסיד את אומנותו. לפי זה בטעימת ישראל לא צריך דווקא אומן, כי סוף סוף טעם שלא נרגש לכל בני"א לא הוי טעם)

¹⁰² דעה אי ברשב"א
¹⁰³ הרא"ש בהבנת הב"י
¹⁰⁴ תוס', רא"ה, המאירי ועוד

כשיטת רוב הראשונים, שבטעימת ישראל לא צריך שיהיה אומן, נוקטים: הר"ן¹⁰⁵ (שמוכח זאת מהגמי שכותבת "טעים ליה כהן" ולא מצריכה שהכהן יהיה אומן), הב"ח¹⁰⁶, הפ"ח¹⁰⁷ והבית אברהם¹⁰⁸.

בשיטת רש"י וה"י"ש מחמירים "ברשב"א, שצריך אומן גם בטעימת ישראל נוקטים: המאירי¹⁰⁹, הש"ך¹¹⁰ והחכ"א¹¹¹.

פרק ה' - האם סומכים בזמן הזה על טעימת ישראל?

הפרקים הקודמים עסקו בשאלה האם סומכים על טעימת גוי ובאילו תנאים, והאם בטעימת ישראל צריך את אותם תנאים או לא. פרק זה ידון בשאלה, האם גם היום אפשר לסמוך על טעימת ישראל?

גם בשאלה זו יש מחלוקת ראשונים ואחרונים משולשת:

יש שסומכים על טעימת ישראל בזה"ז לכתחילה.

יש שסומכים על טעימת ישראל בזה"ז רק בדיעבד.

יש שלא סומכים בזה"ז אפילו על טעימת ישראל.

כמובן שלשאלה זו ישנן כמה נ"מ לימינו (חוץ מטעימת תרומה ע"י כהן שלא שייכת, לצערינו, בזה"ז):

א. המקרה שמופיע בסי' צו' סעי' א' - צנון שחתכו בסכין, שחתך בה בשר, וכדי לאכול צנון זה אם גבינה יש לטועמו כדי לבדוק שאין בו טעם בשר.

¹⁰⁵ פרק ז', לדי' ע"א מדפי הר"ן, ד"ה "ובגמי אמרינו" וז"ל "ובישראל ל"ש קפילא ול"ש לא קפילא סמיכין עליהו"

¹⁰⁶ בתחילת סי' צח', ד"ה "כתב האגור"

¹⁰⁷ סי' צח', ס"ק ה'

¹⁰⁸ שם, סוף ס"ק ו', ד"ה "ובעיקר הדבר". אומנם הוא לא כותב זאת במפורש, אך כך משמע כי מסתמך על הב"ח.

¹⁰⁹ פרק ז', עמי שנו'. המאירי כותב כנגד הדעה שבתרומה טועם כהן ולא צריך שיהיה כהן אומן, וז"ל "ולא יראה לי כן הרבה פעמים נתן איסור טעם בדבר ולא יורגש אלא לבקיאים..." וכנגד הוכחת הר"ן שבגמי כתוב "טעים ליה כהן" ולא כתוב כהן אומן, כותב המאירי, שכהן הוא כן אומן בדבר כי הוא מתעסק תמיד בתרומות ולא צריך לכתוב במפורש כהן אומן.

¹¹⁰ ראה הערה 99

¹¹¹ כלל נא', סעי' ו' וז"ל "אבל בדבר היתר מותר לסמוך גם עכשיו על טעימת ישראל ובלבד שיהיה אותו הישראלי בקי להבחין בטעמים".

"מכרמי שומרון"

- ב. לענין נדרים. האומר קונם בשר ויין שאני טועם ונפל לתבשיל שאסור לו בנו"ט דסמכינן אטעימת ישראל.
ג. מי שעשה עיסה מחיטים ואורז. אם יש בה טעם דגן יוצא ידי חובה בפסח, וכדי לבדוק זאת צריך לטעום.
ד. השאלה שפתחתי בה את מאמר זה. (ראה הקדמה)

ועתה נבוא לבאר שאלה זו.

ראינו את פסק סה"ת¹¹² וז"ל "...אם כן טוב לנו שלא לסמוך על קפילא עכו"ם..."

וכן את פסק הרמ"א¹¹³ וז"ל "ואין נוהגים עכשיו לסמוך אגוי ומשערין הכל בששים"

על רמ"א זה כותב הש"ך¹¹⁴: מזה שרמ"א דקדק וכתב "ואין נוהגים עכשיו לסמוך אגוי" ולא כתב, שלא נוהגים לסמוך על טעימה, מוכח שעל טעימת ישראל כן סמכינן בזה"ז. כלומר, הבעיה לסמוך על טעימת גוי היא בעיית נאמנות, ולכן על טעימת ישראל סמכינן. וכך משמע גם משו"ת הרמ"א¹¹⁵, שם כותב:

"...ואע"ג דכתב האגור דמימיו לא ראה ולא שמע שום מדינה

שסמכי אקפילא מ"מ בנידון דידן שאנו בעצמנו טעמנו אותו

כמה פעמים ולא טעמנו בו כלום דליכא למיחש כלל".

משמע שעל טעימת ישראל אפשר לסמוך.

אמנם בסי' צו' כותב הש"ך¹¹⁶ שאפשר לסמוך על טעימת ישראל רק בדיעבד. בשו"ע שם¹¹⁷ פוסק:

"צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו או שאינו

מקונח אסור לאוכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי

נטילת מקום שהוא כעובי אצבע או שיטעמנו ולא יהיה בו טעם

בשר שאז מותר בהדחה"¹¹⁸.

¹¹² ראה הערה 34

¹¹³ ראה הערות 47, 48

¹¹⁴ סי' צח', ס"ק ה'

¹¹⁵ שאלה נ"ד

¹¹⁶ סי' צו', ס"ק ה'

¹¹⁷ שם, סעי' א'

¹¹⁸ דין זה לקוח מהגמ' בחולין קיא' ע"ב וכך פוסקים הרא"ש (פרק ז', סי' לא') והרשב"א (תה"ב

ופה מדובר על טעימת ישראל כי אין איסור שבלוע בצנון. על פסק זה, כותב הש"ך, שאפשר לסמוך על טעימת ישראל רק בדיעבד. ומביא לסיוע כמה ראשונים ואחרונים.

* הרמב"ם¹¹⁹ שמדבר על סכין בשרית שחתך בה בצל פוסק, שאסור לאכול את הבצל עם כותח. ולא מזכיר את האפשרות של טעימת הצנון ע"י ישראל (ומסביר הלח"מ¹²⁰ את סברת הרמב"ם: דין זה של טעימת הצנון נלמד מהגמ' בחולין קיא' ע"ב "האי אפשר למטעמיה והאי לא אפשר למטעמיה". אך כל זה, טוען הרמב"ם, אומר אביי אליבא דרב כהנא, שסובר ש"קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח, וצנון שחתכו בסכין מותר לאוכלו בכותח". אך למסקנת הגמ', אביי אוסר לאכול את הצנון בכותח ולא מקבל את הסברא "האי אפשר למטעמיה", ולכן הרמב"ם השמיט את דין טעימת הצנון מפסקיו). לכאורה היה ניתן לבוא ולומר שלרמב"ם אין כלל טעימת ישראל גם בדיעבד? אלא שזה לא ייתכן וכך גם מקשה בפמ"ג¹²¹: כיצד יתכן שהרמב"ם לא סומך על טעימת ישראל הרי ראינו, שהוא סומך על טעימת גוי אפילו בלי מסל'ית? ועל כך עונה במשמרת שלום¹²², שזהו בדיוק החילוק בין לכתחילה ובדיעבד. במקרה של טעימת גוי מדובר שכבר נפל האיסור לתערובת, והוי בדיעבד, ולכן סומכים על טעימת גוי. אך בנידון דידן הוי לכתחילה כי אפשר לאכול את הצנון עם בשר, ולכתחילה לא סומך הרמב"ם אף על טעימת ישראל. וכמובן שבדיעבד כן סומכים על טעימת ישראל.

* הסמ"ג¹²³ גם כן לא מביא את האפשרות של טעימת ישראל במקרה הני"ל.

* הסמ"ק¹²⁴ והמרדכי¹²⁵ כנ"ל

* היש"ש¹²⁶ פוסק במפורש שאסור להתיר לאכול את הצנון בכותח ע"י טעימת ישראל לכתחילה, כי טעימת ישראל הותרה רק בדיעבד לאחר שהאיסור כבר נפל לתערובת, אך לכתחילה לא התירו מכיון "דסוף סוף טעם משהו איכא" (ועל טעם זה מקשה הפמ"ג¹²⁷ כיצד פסק היש"ש¹²⁸ בכזית חלב

הארוד, ב"ד, ש"א, די ע"א).

¹¹⁹ ה"ל מאכ"א, פרק ט', ה"ל כ"ד

¹²⁰ שם

¹²¹ בשפ"ד, ס"י צ"ח, סוף ס"ק ה'

¹²² על השפ"ד שם, ד"ה " בא"ד ג' "

¹²³ ל"ת, קמ"קמא, ד"ה "ועוד גרסינן"

¹²⁴ מצוה ריא, ד"ה "אך צנון"

¹²⁵ חולין תשיב'

¹²⁶ פרק "כל הבשר", ס"י סא'

¹²⁷ בשפ"ד, ס"י צ"ח, סוף ס"ק ה'

"מכרמי שומרון"

שנפל למים והתבטל בהם שאפשר לכתחילה לתת את המים לתוך תבשיל בשר, אפילו שאין פי ששים בבשר כנגד הכזית חלב שבתוך המים הרי "סוף סוף טעם משהו איכא"?)

* וכן מהתורת חטאת¹²⁹ עצמו שפוסק: "...ולא ראיתי שנוהגין להתיר על-ידי טעימה בזמן הזה דאין אנו בקיאין". ומשמע מלשונו דזה הוי לכתחילה, אך בדיעבד כן סומכים על טעימת ישראל כמו שמביא שם בתחילת הסעיף. כך מבינים בתו"ח גם המנ"י¹³⁰, הדברי חמודות¹³¹ והזבחי צדק¹³², וכך גם כותב במשב"ז¹³³ על הטי"ז¹³⁴, שפוסק על דברי המחבר "או שיטעמנו" וז"ל:

"כתוב בתו"ח כלל סא' דאין אנו בקיאין עכשיו בטעימה זו".
וכותב במשב"ז "אפשר שיודה להשי"ך אות ה' דיעבד שרי ולכתחילה לבשל עם הבשר אוסר". וכך כתב גם בבית אברהם¹³⁵ על דעת הטי"ז.

יוצא מכל הנ"ל, שיש לכאורה סתירה בדברי השי"ך, כי בסי' צח' פסק, שעל טעימת ישראל סומכים, ולא מחלק בין לכתחילה ובין בדיעבד, ואילו בסי' צו' פוסק, שרק בדיעבד סומכים על טעימת ישראל ולכתחילה לא סומכים?
אפשר לתרץ בפשיטות, שבסי' צח' שפסק שעל טעימת ישראל סמכין, מסתמך השי"ך על מה שפסק בסי' צו' והוי רק בדיעבד. לפי הסבר זה יוצא שלשיטת השי"ך אף פעם לא סמכין על טעימת ישראל לכתחילה. וכך ראיתי שמתרץ את השי"ך בהגהות על הבית אברהם¹³⁶.

אמנם בחידושי רע"א¹³⁷ על השי"ך הנ"ל מתרץ תשובה אחרת וז"ל:
"דלכתחילה אסור - היינו כיון דמתפשט הבלע רק כדי נטילה אבל בבשלו ירק עם בשר מהני לכתחילה טעימה לבשל עם חלב" וכותב שכך מבואר בש"ך בספרו הארוך.

¹²⁸ לא מצאתי היכן פוסק זאת.

¹²⁹ כלל סא', דין א'

¹³⁰ שם, אות ג'

¹³¹ על הרא"ש, חולין, פרק ז', ס"ק קסא'

¹³² סי' צו', ס"ק ה'

¹³³ סי' צח', ס"ק ב'

¹³⁴ שם

¹³⁵ שם, ס"ק ח', ד"ה "לסמוך אעכו"ם"

¹³⁶ סי' צח', ס"ק ה', סוף ד"ה "והנה הבכור שור"

¹³⁷ שם, ס"ק ג'

לפי תירוץ זה יוצא, שרק במקרה זה סובר הש”ך, שרק בדיעבד סמכין על טעימת ישראל כי יש פה בעיה שהבלע לא מתפשט בכל הבצל, ואולי לא יבחי בטעימה. אך במקרים רגילים בהם יש התפשטות מלאה, כמו בבישול, מסכים הש”ך שגם לכתחילה סמכין על טעימת ישראל. אותה סתירה מופיעה בדברי הזב”צ. בסי צח’ ס”ק ו’ כותב שדווקא אגוי לא סמכין אך על ישראל סמכין. ואילו בסי צו’ ס”ק ה’ מביא בשם התו”ח, שאנו לא בקיאין בטעימה, ולכן לכתחילה לא סמכין על טעימת ישראל אלא רק בדיעבד. א”כ, כיצד התיר לכתחילה טעימת ישראל בסי צח’? עונה על כך הזב”צ¹³⁸ בעצמו. בסי צו’ יש תקנה לאכול את הצנון עם בשר, לכן התירו לסמוך על טעימת ישראל רק בדיעבד, אך בסי צח’ שאין תקנה אחרת, התירו לסמוך על טעימת ישראל גם לכתחילה. גם בחכ”א מוצאים את אותה בעיה. בכלל מט’ אות א’ פוסק שסומכים על טעימת ישראל בזה”ז רק בדיעבד, ואילו בכלל נא’ אות ו’ פוסק ”אבל בדבר היתר מותר לסמוך גם עכשיו על טעימת ישראל ובלבד שיהיה אותו הישראלי בקי להבחין בטעמים” ומשמע גם לכתחילה? ואפשר גם אותו לתרץ לפי כל אחת משלושת התשובות הנ”ל.

ברשימת הפוסקים, הסומכים על טעימת ישראל בזה”ז רק בדיעבד, נמצאים גם הגליון מהרש”א¹³⁹, ערוה”ש¹⁴⁰ ובהגהות על הבית אברהם¹⁴¹.

כמובן שמנגד עומדים כל אותם הראשונים שסומכים על טעימת גוי בתנאים מסויימים וכ”ש שסומכים על טעימת ישראל לכתחילה (והאם צריך שיהיה אומן בדבר או לא, בזה עסק הפרק הקודם). כך ראינו שפוסקים הטור והשו”ע (הסומכים על טעימת גוי, וכן פוסקים בסי צו’, שאפשר לטעום את הצנון לכתחילה). וכך פוסקים הבי”ח¹⁴², הכנה”ג¹⁴³, הפרי”ח¹⁴⁴ (המוכיח זאת מלשון הגמ’¹⁴⁵ ”צנון שחתכו בסכין מותר לאוכלו בכותח”, ולישנא דמותר

¹³⁸ שם, ס”ק ז’

¹³⁹ סי צב’, ס”ק ז’

¹⁴⁰ סי צו’, סעי’ ו’

¹⁴¹ סי צח’, ס”ק ח’, סוף ד”ה ”והנה הבכור שור”

¹⁴² ראה הערה 106

¹⁴³ סי צח’, בהגהות ב”י, אות ח’ ואות טז’

¹⁴⁴ שם, ס”ק ב’ ובסי צו’, ס”ק ד’

¹⁴⁵ חולין, קיא’ ע”ב

"מכרמי שומרון"

בכל מקום הוי אפילו לכתחילה), הכרו"פ¹⁴⁶ והבית אברהם¹⁴⁷.

מצד שלישי יש הפוסקים, שכיום אין לסמוך כלל גם על טעימת ישראל. בראשם עומד הרדב"ז¹⁴⁸ וז"ל:

"ואני לא ראיתי בזמני זה לסמוך אקפילא אפילו מסל"ת אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר גם כי אין כל הזמנים שוים בטעם ולא כל האנשים. והראיה מחולים אשר טועמים המר מתוק והמתוק מר. ושםא בזמנים הקודמים היו נאמנים ובקיאים".

הרדב"ז יוצא כאן בחריפות נגד טעימת גוי, אך אפשר לראות שמדבר על שתי בעיות. (1) בעיית נאמנות - ולכן לא סומך על גוי (אפילו שיהיה קפילא ומסל"ת), (2) בעיית מיומנות - ולכן נראה מדבריו, שכיום, אין לסמוך גם על טעימת ישראל "כי אין כל הזמנים שוים בטעם ולא כל האנשים". ויתכן שפעם היו בקיאים בדבר, אך בזה"ז לא בקיאים.

וכן פוסק במפורש הלב"ש ב"עטרת זהב"¹⁴⁹ וז"ל: "ועכשיו אין נוהגים לסמוך אטעימת כהן ועכו"ם רק משערין בכל האיסורים בששים..." ואכן בס"י צוי לא מביא את האפשרות של טעימת הצנון ע"י ישראל.

לשיטתם, צ"ל שהבעיה בטעימת גוי היא לאו דווקא בעיית נאמנות אלא בעית מיומנות-בקיאות, שבה"ז לא בקיאים בטעימה, ולפי טעם זה ממילא אין הבדל בין גוי לישראל, ולכן גם על טעימת ישראל לא סמכין בזה"ז. כך מסביר בבית אברהם¹⁵⁰ את טעם הלב"ש, ומוסיף שלמרות שהרשב"א כתב שטעם שלא נרגש לכל בני"א לא הוי טעם, בכל זאת סתם בני"א היו מרגישים פעם בטעם יותר מאשר אומן היום.

כדעה זו סובר גם החו"ד¹⁵¹ שכותב בתחילה על דברי השי"ך, שדווקא כאשר יש בתערובת רק טעם איסור אז סמכין על טעימת ישראל. אך כאשר יש בתערובת ממשות איסור שנימוחה לא סמכין על טעימת ישראל כלל, כדמוכח מסי' ק' סעי' ב' לגבי גיד הנשה שנימוח, שמתבטל רק בששים אפילו

¹⁴⁶ ס"י צח', ס"ק ה' בכרתי ובס"י צו', ס"ק ג' בכרתי

¹⁴⁷ שם, ס"ק ח', ד"ה "לסמוך אעכו"ם" ומוכיח זאת מדברי סה"ת שכותב "א"כ טוב לנו שלא לסמוך על קפילא גוי" ומשמע שעל ישראל אפשר לסמוך לכתחילה.

¹⁴⁸ על הרמב"ם בהלי מאכל"א, פרק טו', הל' ל'

¹⁴⁹ הלכות תערובות, ס"י צח', סעי' א'

¹⁵⁰ ראה תחילת הערה 147

¹⁵¹ ס"י צח', אות ב' בבאוריים ואות ד' בחידושים

"טעימת גוי"

דקיי"ל שאין בגידין בנו"ט. אך בסופו של דבר מסכם החו"ד בביאורים:
"והעיקר נראה דאפילו בטעם אין לסמוך אטעימה".

ובחידושים מפרט יותר:

"ואפילו במקום דליכא רק טעם בלחוד נראה דלא מהני
טעימת ישראל".

ובדעה זו עומד גם ה"יד יהודה"¹⁵² שפוסק שכיום לא סומכים על טעימת
ישראל גם בדיעבד. ומנמק זאת ע"פ שיטת הרשב"א שמצריך בטעימת גוי גם
קפילא וגם מסל"ת. ולמרות שקפילא נאמן שלא ישקר כדי לא להפסיד
אומנותו, בכל אופן, לפעמים חוש הטעם מכזב באדם, והקפילא מכיון שהוא
גוי, לא יאמר לנו שהחוש כרגע מכזב אצלו. לפי זה, לכאורה, בישראל אפשר
היה לסמוך, כי יאמר לנו ברגע שחוש הטעם שלו מכזב. אך, כותב ה"יד
יהודה", גם כדי לדעת שהחוש מכזב צריך להיות בקי בטעמים, והיום לא
בקיאים בטעמים כמו פעם. וכמו שמצאנו דברים שפעם היו בקיאים בהם,
והאחרונים כתבו שהיום כבר לא בקיאים בהם, ה"ה בנידו"ד שהיום לא
בקיאים בטעימה ולכן לא סומכים בזה"ז אף על טעימת ישראל.
גם בכף החיים¹⁵³ מביא בתחילה את הש"ך והמנ"י, שכותבים, שבדיעבד ניתן
לסמוך על טעימת ישראל אך בסוף כותב שיי"א¹⁵⁴ שלא סמכין האידנא על
טעימת ישראל, ולעולם צריך ששים וכותב "ואפשר דבהפ"מ יש להקל".

¹⁵² שם, ס"ק ב' בארוך וס"ק ז' בקצר. וכן פוסק בסי' צו', ס"ק ו' בקצר שמביא את התו"ח
שבדיעבד סמכין על טעימת ישראל וכותב עליו "וצריך עיון אם נסמוך כעת ע"ז אפילו בדיעבד
ויתבאר אי"ה בסי' צח'".

¹⁵³ סי' צח, ס"ק יב'

¹⁵⁴ החו"ד הנ"ל שמובא בהעדה 144 ובפרי העץ אות א (ולצער, לא הצלחתי למצוא את הספר
ולעין בתוכו!)

"מכרמי שומרון"

לסיכום השיטות :

הסומכים לכתחילה - כל הראשונים שהובאו בפרק א' שסומכים, בתנאים מסויימים, על טעימת גוי, טור, שו"ע, הב"ח, כנה"ג, פרי"ח, כרו"פ, בית אברהם

הסומכים רק בדיעבד - גליון מהרש"א, ערוה"ש

לא סומכים כלל - רדב"ז, לבו"ש, יד יהודה, כף החיים (מתיר רק בהפ"מ)

השי"ך - לפי הסבר ההגהות על הבית אברהם - סומך רק בדיעבד
לפי הסבר חידושי רע"א - במקרים שיש התפשטות מלאה - סומכים לכתחילה. במקרים שיש התפשטות חלקית - סומכים רק בדיעבד.

הזב"צ - במקרים שאין אפשרות לאכילה בהיתר - סומכים לכתחילה.
במקרים שיש אפשרות לאכילה בהיתר - סומכים רק בדיעבד.

סיכום

ועתה אוכל להשיב על השאלה בא פתחתי את המאמר¹⁵⁵.

לדעת הסומכים על טעימת ישראל בזמן הזה לכתחילה - מותר לטעום את הבורקס, ואם לא מרגישים בו טעם בשר, מותר לאוכלו ביחד עם גבינה אף לאשכנזים.

לדעת הסומכים על טעימת ישראל בזמן הזה רק בדיעבד - מכיון שדין הרמ"א בני"ט בר נ"ט הוא חומרא, והראיה, שבדיעבד מותר לאוכלו עם גבינה, לכן במקרה זה נראה לומר שהסומכים על טעימת ישראל יתירו רק בדיעבד לטעום את הבורקס לכתחילה, ואם לא מרגישים בו טעם בשר, מותר לאוכלו ביחד עם גבינה אף לאשכנזים. כי מהיכי תיתי לן להוסיף חומרא על חומרא.

אך לדעה שלא סומכת על טעימת ישראל בזמן הזה אף בדיעבד - אסור לטעום את הבורקס ולהחליט על פי טעימה זו, שאין בבורקס טעם בשר ולאוכלו ביחד עם גבינה, מפני שהטעימה לא הוי טעימה.

¹⁵⁵ וראה בהערה מס' 2 ששאלה זו נשאלת רק לשיטת הפר"ח ולא לשיטת הכנפי יונה, עיין שם